

Večerka, Radoslav

[Kurz, J. Učebnice jazyka staroslověnského]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1971, vol. 20, iss. A19, pp. 271-272

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100734>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

jazyka; považuje za zajímavé, že *J. Katz* se nedovolává analytičnosti *Carnapovy*, ale *Kantovy* (str. 59). Ke *Katovým* pokusům odstranit domnělé nedostatky *Kantovy* zásady všech analytických soudů, poznamenává právo, že jde o speciálně vědní doplňky, které jdou daleko za *Kanta*.

Autor upozorňuje na to, že filosofující transformační lingvisté ke škodě věci neberou vůbec v úvahu *Hegelovu* kritiku *Kantovy* transcendentální filosofie. V IX. kapitole připomíná větší počet *Hegelových* kritických postřehů. Transcendentálně filosofická myšlenka čistého začátku věd nereflektuje svou vlastní podmíněnost. „*Sein*“ není jen „žádným reálným predikátem“, ale ani žádným reálným subjektem. Neexistuje nic bezprostředního (ani naše poznání), co by současně nebylo zprostředkováno. Při každém určování musí už být předběžně určeno, co se blíže určuje, tedy subjekt (podmět), který *Kant* mylně považuje za naprosto neurčený. Nelze oddělovat aprioristickou formu od daného obsahu myšlení, a proto logické formy je třeba pojímat jako obsažné („*Verstandesbegriffe*“ jsou nepravdivé).

V X. kapitole nadepsané „*Sebevědomí*“ a v XI. kapitole s titulem „*K sémantickému pojmu pravdy a lingvistickosémantickému problému*“ autor demonstroval „podmíněnost základních pojmů a antinomických klíčových problémů tradovaného jazyka filosofie“ (str. 81). Dnes už filosofie s ohledem na pokrok speciálního vědního nemůže ani přicházet s nárokem vydedukovat všeobecný pojem vědy, ani vyvozovat z „rozumu“ gramatiku jazyka. Jestliže si někteří obecní lingvisté (např. *Chomsky*) připomínají vhodně některé dílčí souvislosti s filosofickou tradicí, pak je to většinou proto, že příslušné „filosofémy“ byly v jádře speciálně vědními tématy. Složitost centrálních kategorií a problémů nejen v *Descartově* a *Kantově* filosofii, ale také ve filosofii logického pozitivismu však neobyčejně komplikuje jejich adekvátní využití v soudobé filosofii jazyka. V úvahách o jazyku objektovém a metajazyku (kap. XII) autor např. připomíná, že důsledek vyplývající z příkrého odlišení obou typů jazyka, že se totiž objektově jazykovým útvarům přisuzuje pevný význam, určité nerespektuje jazykovou realitu (str. 98–99).

Jestli se jeví něčím filosoficky paradoxním, že transformační gramatika jako gramatika s transcendentalistickými ambicemi akceptovala beze zbytku sémantickou teorii, pak těžkosti se teprve stupňují s ohledem na gramatiku jako na učení o skutečném používání znaků (str. 102). Tato gramatika, rozlišující povrchovou strukturu jazyka od jeho struktury hloubkové, počítá s tím, že sémantická rovina a její všeobecná syntaktická kategorizace v nominálních a predikátových částech leží v hloubce; ty jsou pak zakodovány podle pravidel jednotlivého jazyka — v souladu s transformační částí jeho gramatiky — do reprezentačního systému zvukového povrchu jazyka (str. 104). Kolem těchto dvou tezí je soustředěna problematika předposlední — už XIII. — kapitoly recenzované knihy.

Poslední kapitolu věnuje autor „*Humboldtově* alternativě“. Připomíná jeho pojetí myšlení jako patřičiho těsně dohromady s gramatickou formou typickou pro určitý jazyk (str. 108), jeho odpor k pojetí jazyka jako systému pravidel, koncepci vnitřní jazykové formy, pojetí jazyka jako zařízení na produkování vět a jako energiea spíše než ergon, pojetí jazyka jako souvislé řeči (gramatika a slovník jsou sotva srovnatelné s jeho mrtvou kostrou), pojetí individuální jazykové formy jako protikladu myšlenky transcendentální jazykové formy a tím i kantovské transcendentální gramatiky, které se dovolává *J. Katz*, aj.

Přednosti *Humboldtovy* lingvistickofilosofické koncepce před stanovisky transformační gramatiky daleko výrazněji než *J. Simon* vyzvedává *V. A. Zvegincev* (tamtéž, str. 281–306). Patří k významným nedostatkům recenzované knihy, že její autor ve svém rozboru filosofických ambicí představitelů transformační gramatiky vůbec nevezal v úvahu kritické pohledy na tuto gramatiku, psané z pozic marxisticko-leninské filosofie jazyka.

Materialistickodialektický filosof jazyka se nemůže smířit s autorovým eklekticismem a s jeho benevolencí vůči různým idealistickofilosofickým koncepcím. Je sice ehvalyhodné, že jeho postoj k nim je občas imanentně kritický, zdá se však, že mu jde jen o jejich vylepšení. Knize by prospěla vědecktější forma; není v ní žádný rejstřík, chybí seznam literatury a shrnující přehledy výsledků zkoumání. (Jedinou výjimku představuje výše připomenutý přehled na konci V. kapitoly.) Také sloh by mohl být méně „barokní“.

J. Simon je zajatcem ideologické „slupky“, v níž žije. Došel však přesto k mnohým pozoruhodným závěrům, z nichž některé jsou podnětné i pro materialistickodialektické filosofy jazyka.

Arnošt Dall

J. Kurz: Učebnice jazyka staroslověnského, Praha 1969, 233 s.

Po druhé světové válce byla vědecká slavistická literatura obohacena o několik desítek mluvníc staroslověnštiny, zčásti děl nových, zčásti nových vydání prací starších. Tato publikační

úroda je zcela pochopitelná, uvážíme-li, že staroslověnština je prakticky na všech vysokých školách, kde se pěstuje slavistika, pevnou součástí studijního programu; velká produkce stsl. mluvníc byla vyvolána akutní potřebou učebních textů pro studenty. Je však pozoruhodné, že vyšlé mluvnice staroslověnštiny byly pedagogickodidaktickému cíli přizpůsobeny jen v malé míře — většinou jen svou stručností, případně shrnujícími otázkami v závěru jednotlivých kapitol; celou svou koncepcí to byly popisné nebo historickosrovnávací mluvnice jazyka staroslověnského standardního typu. Skutečnou výjimkou z tohoto pravidla je pouze recenzovaná kniha profesora pražské Karlovy university Josefa Kurze, která je zcela programově koncipována jako učebnice (jak to má i v názvu). Průpravou k vysokoškolské učebnici byly autorovi už některé jeho práce dřívější, účast na kolektivním skriptu o mluvnici staroslověnštiny a dvojitý vydání skripta vlastního.

Recenzovaná kniha obsahuje především v úvodní části dějiny vzniku nejstaršího slovanského spisovného jazyka, jeho lingvistickou charakteristiku, pojednání o písmu, přehled památek a periodizaci nejstarších vývojových fází a lokálních odnoží staroslověnštiny („redakce esl. jazyka“). Ve 2.—5. kapitole následuje pojednání o jednotlivých druzích slov v staroslověnštině, o jejich tvorbě a funkci a — u slov ohebných — o tvorbě a funkci jejich tvarů. Do 6. kapitoly pojal autor jednak shrnující výklady z hláskosloví na historickosrovnávacím základě („stsl. fonologický systém, jeho původ a hláskové procesy v stsl. památkách“), jednak vybrané pasáže ze syntaxe, zvl. o obecné problematice jejího zkoumání, o typech věty jednoduché a souvětí, o skladbě pádové, o skladbě participií a infinitivu. Knihu doplňují ukázky z textů, zevrubně a užitečně rejstříky a obrazové přílohy.

Jak bylo řečeno, jde o učebnici a tomuto účelu bylo přizváno celkové rozvržení látky i technické vybavení knihy, užívání různých typů písma k odlišení poznatek základních, určených pro začátečníky, od partií sloužících k dalšímu prohloubení studia, bohaté tabulky paradigmát, rozborů ukázek textů jako úvod k filologické práci s texty apod. Kurzova kniha je však více než vysokoškolská učebnice. Odborné veřejnosti se v ní dostalo skutečně vědecké příručky, v níž jsou shrnuty — i když v hutné a kondenzované podobě — autorovy bohaté znalosti stsl. jazyka i realizovány jeho postuláty teoretické a metodické: v mluvnické části, zejm. v kapitolách 2.—5., je vedle přesného popisu stavu v památkách podána vždy i geneze vykládaných jevů a jejich srovnání s vývojem a stavem v ostatních slovanských jazycích. Bezpečnou faktovou i teoretickou základnu k této syntéze dává autorovi jeho soustavné celoživotní bádání na poli stsl. jazyka a slovanské jazykovědy. Staroslověnštině věnoval řadu speciálních studií osvětlujících nově některé stránky její mluvnické stavby, např. rozsáhlou práci o členu, stati o adjektivech, o zájmenech, o participiích, o větách s *da* aj. Soustředěně pracoval i v oboru stsl. lexikologie a lexikografie; skvělým plodem tohoto úsilí je kolektivní *Slovník jazyka staroslověnského*, který vydává ČSAV v jeho redakci. A vytrvalou pozornost věnoval konečně i stsl. památkám, jejich všestranné analýze a textové kritice i jejich vydávání; připomeňme zde aspoň rozsáhlou studii o kodexu Zografském nebo jeho edici kodexu Assemanova.

Josef Kurz, který byl v letech 1945—1956 profesorem naší filosofické fakulty v Brně a členem redakční rady tohoto Sborníku, se letos¹⁾ dožívá sedmdesátí let. Nad dílem jeho vědecké i pedagogické zralosti mu přeje k tomuto životnímu jubileu nejen podepsaný referent, ale všichni jeho bývalí brněnští spolupracovníci a kolegové i žáci hodně zdraví a životní pohody do dalších let.

Radoslav Večerka

E. Coseriu: Sprache, Strukturen und Funktionen, XII Aufsätze, Tübinger Beiträge zur Linguistik 2, Tübingen 1970, 232 pp.

Ce livre contient douze études, d'une part conférences, d'autre part, articles publiés dans les Actes de différents congrès et dans plusieurs mélanges et revues difficilement accessibles. Les exposés qui n'ont pas été rédigés en allemand (mais en italien, en espagnol ou en français), ont été traduits par Iwe Petersen, H. Bertsch ou G. Köhler.

Dans le premier article, après avoir donné un abrégé de l'histoire de la linguistique soviétique, M. Coseriu essaie d'en expliciter les thèses fondamentales en s'appuyant sur les idées de I. I. Meščaninov et celles de Staline (ces dernières d'après la formulation d'A. Graur).

Son étude sur la métaphore commence par d'importantes informations sur le rapport entre la langue et la parole et sur le caractère créateur de celle-ci. L'auteur y traite non seulement de la

¹⁾ Rukopis odevzdán redakci v r. 1971.